

**Реалізація прав національних
меншин України
на прикладі угорської меншини**

Орос Ілдіко

Ужгород-Унгвар, 1 грудня 2024 р.

Права національних меншин України на освіту рідною мовою у період 1991-2017 р.

Згідно із Законом про національні меншини (1991р.) , Конституції України 1996 р., Закону України про освіту Держава :

- гарантує всім національним меншинам права на національно-культурну автономію, тобто враховує їхні колективні права,
- користування і навчання рідною мовою в державних закладах освіти,
- використання національної символіки,
- відзначення національних свят,
- сповідування своєї релігії,
- задоволення потреб у літературі, мистецтві, медіа,
- створення національних культурних і навчальних закладів,
- вживає заходів для підготовки педагогічних, культурно-просвітницьких та інших національних кадрів через мережу навчальних закладів,
- на основі міждержавних угод сприяють національним меншинам у підготовці фахівців у інших країнах,
- неприпустимості привілеїв чи обмежень за етнічним походженням і мовними ознаками.

Права національних меншин України на освіту рідною мовою у період 2018-2024 р.

Суть нових законів суперечить Конституції і звужує зміст і обсяг чинних прав і свобод, якими володіли національні меншини до 2017 року:

- не гарантує національним меншинам права на національно-культурну автономію,
- не гарантує колективні права національних меншин,
- не дає можливість використання національної символіки,
- крім трьох спільнот, національні меншини не визнані корінними, тобто їх вважають іммігрантами в рідному регіоні, де проживають більше як тисяча років .
- Немає можливості використовувати свої власні імена мовою і правописом національної меншини.
- Після прийняття нового Закону про національні меншини (спільноти) частково гарантовано користування і навчання рідною мовою в державних закладах освіти, але не у тому обсязі, в якому це було забезпечено раніше.

Права національних меншин України на освіту рідною мовою на практиці у 1991-2017 рр.

Всі громадяни мали право вибору мови навчання.

Для національних меншин були створені школи національних меншин: такі заклади освіти, в яких хоча би в одному із класів всі дисципліни навчали рідною мовою, а також, крім рідної мови, вивчали державну мову та іноземну мову за вибором.

У школах національних меншин для збереження культури відповідної національної меншини:

- Мовою освіти була мова національної меншини,
- вільно використали національну символіку, відзначали національні свята,
- мали право відкрити малочисельні класи III ступеня загальної середньої освіти,
- школи повністю були фінансовані з центрального бюджету,
- у Статуті, на печатках та вивісках назва школи фігурувала двома мовами,
- з 1989 року у школах та класах з угорською мовою навчання окремим предметом вивчали історію угорського народу.

Приватні заклади освіти до початку 2000-х років отримали державну дотацію за викладання обов'язкових предметів навчального плану державного стандарту.

Права національних меншин України на освіту рідною мовою на практиці у 2018-2024 рр.

- Немає можливості вибору мови освіти, так як у всіх школах мовлю навчання є українська,
- ліквідовано статус шкіл національних меншин.
- населення країни в плані забезпечення доступу до освіти рідною мовою класифіковано на 4 категорії:
 1. які мають право навчатися рідною мовою на всіх рівнях і формах освіти,
 2. які можуть навчатися рідною мовою до завершення середньої освіти,
 3. які можуть вивчати частину предметів рідною мовою,
 4. які можуть використовувати рідну мову в початковій освіті.
- З 2027 року заснувати ліцей можуть як окремі юридичні особи, якщо на кожному курсі є 100 учнів. Це означає, що можливість організувати ліцей з угорською мовою навчання може бути лише в м. Берегове.
- Всі заклади освіти в основному фінансуються з комунальних бюджетів. В залежності від кількості учнів у закладі залежить субвенція, яка негативно впливає на малочисельні школи національних меншин.

Здобувати освіту рідною мовою тільки у приватних школах, які засновані організаціями нацменшин. Приватні заклади освіти хоча виконують державні функції, працюють згідно з державним стандартом, державними програмами, навчають дітей платників податків, від держави не отримують ніякої фінансової допомоги.

Права національних меншин України на освіту рідною мовою на практиці у 1991-2017 р

У школах національних меншин процес навчання вівся і рідною мовою:

- на шкільних святах, батьківських зборах, педагогічних, методичних нарадах всі мали можливість виступити тією мовою, якою особі було зручно говорити, у міжперсональному контактуванні користувались спільною для осіб мовою, якою могла бути угорська, українська або інша.
- Документацію частково вели рідною мовою. Наприклад, розклад уроків, класні кутки, інформаційні стенди для учнів та батьків, офіційний сайт школи, класний журнал, таблиць успішності, в яких прізвище та ім'я учня було написано згідно з правописом рідною мовою, тему уроку, протокол батьківських зборів, педагогічної ради мали можливість вести мовою навчання.

Права національних меншин України на освіту рідною мовою на практиці у 2018-2024 р

Так як всі школи з українською мовою навчання, в яких можуть функціонувати класи з мовами викладання національних меншин, навчальний процес проводять тільки українською мовою:

- мовою нацменшини можливо розмовляти лише на уроках, які викладають мовою нацменшини. Під час спілкування на перерві, в міжперсональному спілкуванні, а також на нарадах, батьківських зборах, святах, інших заходах необхідно розмовляти українською, писати та вести журнали, листуватися потрібно українською мовою.
- Документацію у школі реєструють винятково українською мовою, таким чином трансформуються прізвища та ім'я учнів, різні свята, батьківські збори, педагогічна рада, таблиці успішності, унаочнення тощо.

Від уповноваженого із захисту державної мови нацменшини отримують зауваження щодо дотримання всіх норм закону.

Наприклад,

- *Директора Солотвинської школи попереджали за те, що він дає інтерв'ю угорськомовному телебаченню Закарпаття угорською мовою, коли згідно із законом як директор школи комунальної власності має право висловлюватись винятково українською.*
- *Уповноважений звертався до засновників угорськомовних шкіл с. Велика Добронь, шкіл №3, та № 6 м. Берегово тому, що на веб-сайтах державних та комунальних установ тексти подано не тільки державною мовою.*
- *Уповноважений таким листом звернувся стосовно неофіційної сторінки Закарпатського угорського інституту у мережі фейсбук, який створений випускниками закладу.*

Права національних меншин України на освіту рідною мовою на практиці у 1991-2017 р

- Після завершення кожного етапу освіти, (наприкінці 4-го, 9-го та 11-го класів) перевіряли знання з відповідних предметів мовою навчання згідно з наказом МОН України, державної мови та з мови навчання, тобто всі випускники обов'язково склали іспит з української мови та з мови навчання/рідної мови. Цим перевіряли, на якому рівні може випускник викласти свої думки тією мовою, якою він отримав освіту.

Права національних меншин України на освіту рідною мовою на практиці у 2018-2024 р

- У 2022-му, 2023-му роках вимірювання провели у формі мультипредметних тестів винятково державною мовою, що суперечить конституційним правам громадян України, принципу рівності щодо оволодіння повною середньою освітою, міжнародним зобов'язанням України.
- У 2024-ому році, крім української мови, МПТ проведено мовою навчання, але вимірювання навчальних досягнень випускників повної загальної середньої освіти мовами меншин (згідно із законом про функціонування державної мови) дозволяють тільки до 2030 року.
- У Центрі оцінювання якості знань не існує централізованого оцінювання з рідної мови для нацменшин, що є образливим та дискримінаційним.
- Окрім чотирьох мов ЄС (англійської, німецької, французької, іспанської), не проводиться тестування з інших мов ЄС (наприклад, болгарської, грецької, польської, румунської, словацької, чеської, угорської), хоча ці мови теж є офіційними мовами ЄС, до якого хоче приєднатися Україна. Це ж мови, які можна вивчати як іноземні в Україні.

Права національних меншин України на освіту рідною мовою на практиці у 1991-2017 р

У закладах освіти національних меншин на правах вибору мови навчання викладали угорською мовою. На прохання батьків у школах відкрили класи з українською мовою навчання.

У 2017/2018 навчальному році угорська національна меншина мала 98 шкіл. З них у 67-ох були класи тільки з угорською мовою навчання, у 25-ох паралельні класи з українською та угорською мовами навчання. У цих закладах навчалось 17 974 учні. З них 15868 угорською мовою і 2106 учнів українською мовою.

З 98 шкіл 41 школа І-ІІІ ступенів дала можливість випускникам на продовження навчання у ВНЗ.

Директорів закладів назначено з урахуванням думок батьків, педагогічної ради, громади.

Керівники закладу володіли угорською мовою.

Права національних меншин України на освіту рідною мовою на практиці у 2018-2024р

- З 2027 р. у всіх класах з 5 по 12 клас дисципліни «Історія України, «Захист Вітчизни» викладатимуть тільки українською мовою. Директор школи, не врахуючи прохання батьків, може розширити коло предметів, які вивчатимуть українською мовою.
- Згідно із Законом про повну загальну середню освіту, з 2027 року отримати повну середню освіту можуть тільки у ліцеях (11-12 кл.). Ліцеї - відокремлені заклади, в яких на кожному курсі 100 учнів у чотирьох паралельних класах різного напрямку. Це призведе до закриття ліцеїв з угорською мовою навчання.
- Право навчання рідною мовою залишається тільки у приватних закладах освіти, які не отримують ніякої допомоги від держави.
- Директорів закладів освіти та дитячих садків назначає орган місцевого самоврядування при умові, що склав іспит з української мови на рівні С1. У процедурі призначення керівників закладу не враховують думку батьків, педагогічної ради, громади.
- Немає такої вимоги, щоб керівники закладу національних меншин володіли мовою національної меншини, адже у закладах освіти є класи або групи, у яких навчання здійснюють мовами національної меншини.

**Права закарпатських угорців
на професійну освіту рідною мовою
на практиці у 1991-2017 р**

**Заклади освіти Закарпаття, в яких
повністю або частково мовою
освіти була угорська:**

1. Мукачівське педагогічне училище,
2. Мукачівське сільськогосподарське училище,
3. Ужгородське культурне училище,
4. Берегівське медучилище,
5. Яношівській сільськогосподарський ліцей,
6. Професійно-технічне училище №11. м. Берегово,
7. Професійно-технічне училище №18. м. Берегово.

**Права закарпатських угорців
на професійну освіту рідною мовою
на практиці 2018-2024 р**

- Повністю ліквідовано правову базу та можливість навчання рідною мовою у професійній освіті, так як у статуті всіх закладів професійної освіти Закарпаття зафіксовано, що мова освіти є винятково українська, хоча у 10-12 класах згідно із законом про середню освіту, предмети у закладах загальної середньої освіти можуть вивчати рідною мовою, крім предметів «Історія України» та «Захист Вітчизни».

Права та забезпечення рівного доступу до вищої освіти угорців України на практиці у 1991-2017 р

У двох закладах Закарпаття були відділи, де викладання проводили мовами національних меншин (Ужгородський національний університет, приватний заклад вищої освіти Закарпатський Угорський інститут ім. Ференца Ракоці II). Вступні іспити абітурієнти мали право складати мовою навчання закладу середньої освіти (українською, угорською, російською, румунською). Перевіряли знання з мови, якою навчалися: з української - якщо закінчив закладі загальної середньої освіти з українською мовою навчання, з румунської - якщо закінчив школу з румунською мовою навчання, з російської - якщо навчався у закладі загальної середньої освіти з російською мовою навчання, з угорської - якщо закінчив школу з угорською мовою навчання. Для забезпечення рівного доступу до закладів вищої освіти ці результати було зараховано в загальний бал абітурієнтів, а знання державної мови перевіряли у формі співбесіди.

Права та забезпечення рівного доступу до вищої освіти угорців України на практиці у 2018-2024 р

- Немає можливості, щоб мова освіти у випадку нацменшин була частиною системи вступних іспитів, так як не організують ЗНО з рідної мови (румунської, словацької та угорської), хоча вони є офіційними мовами ЄС, і є такі спеціальності у закладах вищої освіти області.
- На всі спеціальності обов'язковий іспит з української мови на рівні майбутніх українських філологів, тобто на рівні С1. Якщо абітурієнт не досягає певний поріг, не може подати заяву до ЗВО, зокрема, на філологію рідної мови.
- Запропоновані стандарти не беруть до уваги той факт, що українська мова є другою мовою для представників нацменшин, а також те, що чинні програми не забезпечують розвиток мовленнєвих навичок, а зосереджені на вивчення граматики. Тести вимірюють не мовленнєві компетенції, а переважно граматичні знання на рівні очікуваному від майбутніх викладачів української мови та літератури.
- Не виконують звернення нацменшин щодо рівного доступу ЗВО в організації дворівневого ЗНО з української: на рівні С1 - майбутнім філологам, а на рівні В2 - іншим абітурієнтам, який, наприклад, вимагають з другої державної мови - англійської. Це подвійний стандарт.

Висновки

- Законотворчий процес, який містить Закон про освіту, прийнятий у 2017 році, зруйнує 150-річну практику навчання рідною мовою на Закарпатті спільнотами, які проживають на території краю.
- **Це суперечить Конституції України 1996 року, яка гарантує національним меншинам права, зокрема:**
 - ч. 3 ст. 10, яка гарантує вільний розвиток та використання мов національних меншин;
 - ч. 5 ст. 53 гарантує право на навчання рідною мовою;
 - ч. 3 ст. 22 гарантує неприпустимості звуження змісту й обсягу чинних прав і свобод при прийнятті нових законів;
 - ч. 2 ст. 24 неприпустимість привілеїв чи обмежень за етнічним походженням і мовними ознаками.
- **Прохання угорців Закарпаття повернути конституційні права на освіту рідною мовою на всіх рівнях!**

Дякую за Вашу увагу!